(*Şikâyetü Ehli's-sünne, Kitâbü's-Semâ'*, *et-Tertîbü's-semâ'*, nşr. Pîr Muhammed Hasan, Karaçi 1964); *Erba'a resâ'il fi't-taṣavvuf* (*Muḫtaṣar fi't-tevbe, İbârâtü'ṣ-ṣûfiyye ve me'ânîhâ, Menşûrü'l-ḫiṭâb fî meşhûdi'l-ebvâb, el-Ḳaṣîdetü'ṣ-ṣûfiyye*, nşr. Kāsım es-Sâmerrâî, Bağdad 1969); *Ŝelâŝe resâ'il li'l-Ḳuşeyrî* (*el-Lüma' fi'l-i'tiḳād, el-Fuṣûl fi'l-uṣûl, Bulġati'l-maḳāṣıd*; nşr. Mahmûd Sa'd et-Tablavî, Kahire 1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Kuşeyrî, *Leṭâ'ifü'l-işârât* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1390/1970, neşredenin girişi, I, 3-37; *Tercüme-i Risâle-i Ḳuşeyriyye* (trc. Ali Hasan b. Ahmed el-Osmânî, nşr. Bedîüzzamân Firûzanfer), Tahran 1345 hş., neşredenin girişi, s. 1-48; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, XI, 83; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 272; Ali b. Hasan el-Bâharzî, *Dümyetü'l-ḳaṣr* (nşr. Sâmî Mekkî el-Ânî), Küveyt 1405/1985, II, 246-248; Abdülgāfir el-Fârisî, *es-Siyâḳ li-Târîḫi Nîsâbûr* (nşr. R. N. Frye), London 1965, vr. 49ª-51ª; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 156; Muhammed b. Münevver, *Esrârü't-tevḥîd* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1332 hş., s. 106-200; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 193; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 205; Zekeriyyâ b. Muhammed el-Kazvînî, *Âŝârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 474; Zehebî, *el-'İber*, Küveyt 1960, III, 259; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VIII, 89-92; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 91; Sübkî, *Ṭabaḳāt* (Tanâhî), III, 374-423; VII, 153-162; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 107; Câmî, *Nefaḥâtü'l-üns*, Tahran 1370, s. 318; Süyûtî, *Ṭabaḳātü'l-müfessirîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), s. 61-63; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, III, 319; Zebîdî, *İtḥâfü'l-aṣfiyâ'*, s. 251; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, vr. 71ᵇ-74ª; Hânsârî, *Ravżâtü'l-cennât*, Haydarâbâd 1344, s. 444; Brockelmann, *GAL*, I, 432-433, 556; *Suppl.*, I, 770-772; A. J. Arberry, "Al-Qushairī as Traditionist", *Studia Orientalia Ioanni Pedersen*, Kopenhagen 1953, s. 12-20; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 607; İbrâhim Besyûnî, *el-İmâm el-Ḳuşeyrî sîretühû, âŝârühû, meẕhebühû fi't-taṣavvuf*, Kahire 1972; Kasım Kufralı, "Kuşeyrî", *TDED*, I (1946), s. 18-25; H. Ritter, "Arabische Handschriften in Anatolien un Istanbul", *Oriens*, III (1950), s. 36-41, 43-51; Ahmed Ateş, "Kastamonu Genel Kitaplığında Bulunan Bazı Mühim Arapça ve Farsça Yazmalar", *a.e.*, V (1952), s. 31-32; a.mlf., "Kuşeyrî", *İA*, VI, 1035-1038; Fritz Meier, "Qušāyrī's Tartīb as-Sulūk", *Oriens*, XVI (1963), s. 1-39; Rashid Ahmad, "Abu Al-Qāsim Al-Qushairi as a Theologian and Commentator", *IQ*, XIII/1 (1969), s. 16-69; Abdülkerîm Zehûr Adî, "Ebü'l-Ḳāsım el-Ḳuşeyrî", *RAA*, LVI (1981), s. 753-793; R. M. Frank, "Two Short Dogmatic Works of Abūl-Kāsim al-Qushayrī", *MIDEO*, XV (1982), s. 53-74; XVI (1983), s. 61-94; Abdülbaki Turan, "Kuşeyrî ve Letaifu'l-işârât İsimli Tefsiri", *SÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Konya 1991, s. 35-54; R. Arnaldez, "Quelques remarques sur le commentaire mystique de Qushayri: Latāif al-Ishārat", *Ḥavliyyât: Fer'ü'l-âdâbi'l-'Arabiyye*, VI/B, Beyrut 1991-92, s. 99-106; T. Ivanyı, "Towards a Grammar of the Heart: Al-Qušayrī's Naḥw al-qulūb", *The Arabist Budapest Studies in Arabic*, XVII, Budapest 1996, s. 41-54; H. Halm, "al-Ḳushayrī", *EI²* (İng.), V, 526.

 Süleyman Uludağ

KUŞEYRÎ, Muhammed b. Saîd
(محمد بن سعيد القشيري)

Ebû Alî Muhammed
b. Saîd b. Abdirrahmân el-Kuşeyrî
el-Harrânî er-Rakkī
(ö. 334/945'ten sonra)

***Târîḫu'r-Raḳḳa* adlı eseriyle tanınan hadisçi.**

334 (945-46) yılında seksen yaşını aşkın olduğuna göre (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335) 254 (868) yılı dolaylarında doğmuş olmalıdır. İbnü'l-Harrânî olarak da tanınır. Kuşeyr kabilesinin mevlâlarından olan Muhammed b. Saîd daha sonra Rakka'ya yerleşti. Sem'ânî, hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Kuşeyrî'nin tarih kitabını 334 (945-46) yılında rivayet etmesinden hareketle bu tarihten sonra vefat ettiğini söyler (*el-Ensâb*, VI, 158). Zehebî *A'lâmü'n-nübelâ'*da onun ölüm tarihini bilmediğini, ancak 334 (945-46) yılında hadis rivayet ettiğinde sekseninі aşkın olduğunu söylerken *el-'İber*'de (II, 49) 334'te veya ondan sonra vefat ettiğini kaydetmiştir.

Kuşeyrî güvenilir bir muhaddis olmakla birlikte daha çok Rakka tarihine dair eseriyle tanınır. Tam adı *Târîḫu'r-Raḳḳa ve men nezelehâ min aṣḥâbi resûlillâh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem ve't-tâbi'în ve'l-fuḳahâ' ve'l-muḥaddiŝîn* olan eser Rakka'ya yerleşenler ya da orada bir müddet ikamet edenler hakkındadır. Hadis ve bibliyografya âlimleri tarafından kaynak olarak kullanılan kitap tabakalara ve vefat tarihlerine göre düzenlenmiştir. Müellif, kaynaklarının çoğunu şeyhi Ebû Ömer Hilâl b. Ömer b. Hilâl b. Atıyye'den nakletmiştir. Onun bu hocasından yaptığı nakillerin çoğu, "Ebû Ömer'e sordum, o da şöyle cevap verdi" şeklindedir.

Eserin bilinen tek nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'dedir (Mecâmi', nr. 34/1). Otuz altı varaktan ibaret bu nüsha, Muhammed b. Dâvûd b. Eyyûb es-Sârimî tarafından 630 (1232-33) yılından önce Kahire'de Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'ye ait 573 (1177-78) tarihli semâ kaydı bulunan bir nüshadan istinsah edilmiştir. Mevcut nüshada ise Bedreddin Abdurrahman b. Yûsuf b. Tufeyl ed-Dımaşkī'ye ait 631 (1233-34), Abdülvâsi' b. Abdülkâfî b. Abdülvâsi'e ait 690 (1291), Yahyâ b. Muhammed b. Sa'deddin Abdullah el-Makdisî'ye ait 719 (1319) tarihli semâ kayıtları vardır. Dımaşk'ta Ömeriye Medresesi için vakfedilen eser daha sonra Zâhiriyye Kütüphanesi'ne intikal etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cümey' el-Gassânî, *Mu'cemü'ş-şüyûḫ* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, s. 107; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, 158; X, 429; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335-336; a.mlf., *el-'İber*, II, 49; Safedî, *el-Vâfî*, III, 95-96; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 210; Sezgin, *GAS*, I, 347-348; Yûsuf el-Iş, "Târîḫu'r-Raḳḳa ve men nezelehâ li'l-Ḳuşeyrî", *MMİADm.*, XVII/5-6 (1942), s. 270-275.

 Cevat İzgi

DUHÂ NAMAZI

bk. KUŞLUK NAMAZI

Kuşluk vaktinde kılınan nâfile namaz.

KUŞLUK NAMAZI

Kuşluk vaktinde kılınan nâfile namaz.

Farzlara tâbi ve belli bir vakti olan "revâtib sünnet"lerin dışında sevap kazanmak amacıyla muayyen zamanda kılınan nâfile namazlardan biridir. Arapça karşılığı **salâtü'd-duhâ** olup duhâ, "güneşin doğuşundan yaklaşık 45-50 dakika sonra güneşin yükselip ışığının iyice parladığı, etrafa yayıldığı ve sıcaklığının arttığı zaman" anlamına gelir. Buna göre kuşluk namazının vakti güneşin doğup "bir mızrak boyu" yükselmesinden, yani 45-50 dakika geçmesinden sonra başlayıp zeval vaktine kadar devam etmekle birlikte ulemâ tarafından genellikle tercih edilen vakit gündüzün ilk dörtte birinin geçtiği, güneşin sıcaklığının yakmaya başladığı zamandır. Duhâ kelimesi Kur'an'da sözlük anlamıyla altı yerde geçer (el-A'râf 7/98; Tâhâ 20/59; en-Nâziât 79/29, 46; eş-Şems 91/1; ed-Duhâ 93/1). Hadislerde de **ed-duhâ, salâtü'd-duhâ, sübhatü'd-duhâ** ve **şüf'atü'd-duhâ** gibi tabirler yer alır (aş. bk.). Ayrıca "güneşin doğduktan sonra parlaklık kazandığı zaman" anlamındaki **işrâk** kelimesi bir âyette (Sâd 38/18), **salâtü'l-işrâk** da bir hadiste (Heysemî, II, 238) geçmekle birlikte bu tabir literatürde nâdiren kullanılmıştır (Fahreddin er-Râzî, XXVI, 186; Kurtubî, XV, 159-160; *Mv.F*, XXVII, 132-133).

Hz. Peygamber kuşluk namazının kılınmasını tavsiye etmiş, fazilet ve önemini belirtmiştir. Ebû Hüreyre, Resûl-i Ekrem'in kendisine her ay üç gün oruç tutmayı, iki rek'at kuşluk namazı ile gece yatmadan önce vitir namazı kılmayı tavsiye ettiğini belirtir (Buhârî, "Teheccüd",

33; Müslim, "Müsâfirîn", 85; Ebü'd-Derdâ'nın buna benzer bir rivayet için bk. Müslim, "Müsâfirîn", 86; Ebû Dâvûd, "Vitir", 7). Diğer bir hadiste de Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Her birinizin her eklemi için günde bir sadaka vermesi gerekir. Bu sebeple her tesbih (sübhânellah) bir sadaka, her hamd (elhamdülillâh) bir sadaka, her tehlil (lâ ilâhe illallah) bir sadaka, her tekbir (Allahüekber) bir sadaka, iyiliği tavsiye etmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek'at namaz ise bunların hepsinin yerini tutar" (Müslim, "Müsâfirîn", 84; Ebû Dâvûd, "Teṭavvuʿ", 12). Başka bir hadiste ise kuşluk namazını kılanın veya kılmaya devam edenin fazla da olsa günahlarının bağışlanacağı ifade edilmiştir (İbn Mâce, "İḳāme", 187; Ebû Dâvûd, "Teṭavvuʿ", 12; Tirmizî, "Vitir", 15).

Mâlikîler'le Şâfiîler kuşluk namazını müekked sünnet, Hanefî ve Hanbelîler'in de içinde bulunduğu çoğunluk ise müstehap (mendup) kabul etmiştir. Bu namazın kaç rek'at olduğu konusunda da farklı görüşler bulunmakla birlikte en azının iki rek'at olduğunda ittifak vardır. Mâlikîler'le Hanbelîler, Ümmü Hânî'in, Resûlullah'ın Mekke'nin fethedildiği gün evine girip sekiz rek'at kuşluk namazı kıldığına dair rivayetine dayanarak (Buhârî, "Teheccüd", 31; Müslim, "Müsâfirîn", 80) en çok sekiz rek'at, Hanefîler'le Şâfiîler ise, "Kuşluk namazını kim on iki rek'at kılarsa Allah onun için cennette altından bir köşk yapar" hadisinden hareketle (Tirmizî, "Vitir", 15) on iki rek'at olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bununla beraber bazı Hanefî âlimleri, hem söz hem fiille sabit olması bakımından sekiz rek'at kılmanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir (Tahtâvî, s. 321; İbn Âbidîn, II, 22; krş. Şevkânî, III, 72). Zira diğer rivayet yalnız sözlü sünnete dayanmaktadır. Şâfiîler'den Nevevî bir eserinde (*Şerḥu Müslim*, II, 117) kuşluk namazının en çoğunun on iki rek'at, bir diğerinde ise (*el-Mecmûʿ*, IV, 41) sekiz rek'at olduğunu ve bu görüşün Şîrâzî ile Şâfiîler'in çoğunluğuna ait bulunduğunu kaydeder. Şâfiî âlimi Muhammed el-Gamrâvî de bu son görüşün müteahhirîne göre güvenilir sayıldığını ve her iki rek'atta bir selâm vermenin sünnet olduğunu belirtir. Bunu müstehap kabul edenler de vardır (*es-Sirâcü'l-vehhâc*, s. 65; Osman b. Muhammed ed-Dimyâtî, I, 254).

Kuşluk namazında diğerlerinde olduğu gibi Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan herhangi bir yerin okunması mümkünse de Ukbe b. Âmir'in, "Resûlullah bize, kuşluk vaktiyle ilgili olan Şems sûresiyle Duhâ sûresini okuyarak kuşluk namazını kılmamızı emretti" şeklindeki rivayetinden hareketle (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakī, I, 328; İbn Hacer, III, 298; Bedreddin el-Aynî, VII, 240) bu iki sûrenin okunması tavsiye edilmiştir. Ancak Nevevî, İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine, Kâfirûn sûresinin dörtte birine denk olduğuna dair rivayetlere dayanarak kuşluk namazında da bu sûreleri okumanın da sünnet olduğu görüşünü ileri sürer (*Şerḥu Müslim*, II, 117).

Vaktinde kılınmayan kuşluk namazı Şâfiî ve Hanbelîler'e göre kazâ edilir. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise zeval vaktine kadar sabah namazının sünneti hariç nâfile namazlar kazâ edilmez. Kuşluk namazı mukīm iken kılındığı gibi seferî halde de kılınabilir. Nitekim Hz. Peygamber bu namazın her iki durumda kılınabileceğini söylemiş, bizzat kendisi de kılmıştır (*Müsned*, III, 146, 156; Buhârî, "Teheccüd", 31; Müslim, "Müsâfirîn", 80).

Ulemânın çoğunluğu Hz. Peygamber'in, "Allah'a en sevimli gelen amel az da olsa sahibinin yapmaya devam ettiği ameldir" hadisinin (Müslim, "Şıyâm", 177) genel ifadesine ve, "Bu namaza ancak çok tövbe edenler (evvâbîn) devam eder" hadisiyle (Hâkim, I, 314) benzer rivayetlere (Tirmizî, "Vitir", 15) dayanarak kuşluk namazını devamlı kılmanın müstehap olduğunu kabul etmiştir. Bir kısım âlimler ise Hz. Âişe'nin konuyla ilgili bazı rivayetleriyle (Buhârî, "Teheccüd", 32) Ebû Saîd el-Hudrî'nin, "Resûlullah kuşluk namazını aralıksız kılardı da biz onu hiç bırakmayacak sanırdık; bazan da bırakırdı, bizde artık bir daha kılmayacak derdik" (*Müsned*, III, 21, 36; Tirmizî, "Vitir", 15) şeklindeki rivayetinden hareketle müstehap olmadığını ileri sürmüşlerdir (ayrıca bk. **EVVÂBÎN NAMAZI**).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḍḥv", md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "ḍḥv", md.; *Kāmus Tercümesi*, IV, 1046; *Müsned*, II, 229; III, 21, 36, 146, 156; V, 262, 450; Buhârî, "Teheccüd", 25, 31, 32, 33; Müslim, "Müsâfirîn", 77, 78, 80, 81, 84, 85, 86, 101, "Şıyâm", 177; İbn Mâce, "İḳāme", 187; Ebû Dâvûd, "Teṭavvuʿ", 12, "Vitir", 7; Tirmizî, "Vitir", 15; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 314; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakī, *es-Sünenü'ş-ṣuġrâ* (nşr. Behcet Yûsuf Hamd Ebü't-Tayyib), Beyrut 1415/1995, I, 328; Kâsânî, *Bedâʾiʿ*, Beyrut 1394/1974, I, 287; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, XXVI, 186; İbn Kudâme, *el-Muġnî*, Riyad 1401/1981, I, 614; II, 128, 131, 132; Kurtubî, *el-Câmiʿ*, XV, 159-160; Nevevî, *Şerḥu Müslim*, II, 117; V, 230; a.mlf., *el-Mecmûʿ* (nşr. Mahmûd Mataracî), Beyrut 1417/1996, IV, 41, 43, 45; Heysemî, *Mecmaʿu'z-zevâʾid*, II, 238; İbn Hacer, *Fetḥu'l-bârî*, Kahire 1959, III, 298; Bedreddin el-Aynî, *ʿUmdetü'l-ḳārî*, Kahire 1348 → Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî), VII, 240; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnṣâf fî maʿrifeti'r-râciḥ mine'l-ḫilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fıkī), Beyrut 1406/1986, I, 191; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, Libya 1329, II, 67; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Beyrut 1404/1984, II, 117; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâʿ*, I, 442; Tahtâvî, *Ḥâşiye ʿalâ Merâḳı'l-felâḥ*, Kahire 1389/1970, s. 321; Şevkânî, *Neylü'l-evṭâr*, III, 72, 76; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr* (Kahire), II, 22; Muhammed ez-Zührî el-Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-vehhâc*, Kahire 1352/1933, s. 65; Osman b. Muhammed ed-Dimyâtî, *Ḥâşiyetü İʿâneti'ṭ-ṭâlibîn*, Kahire 1356/1938, I, 254; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, Beyrut, ts., I, 208-211; *Mu.F*, XII, 157, 158; XXVII, 132-133, 221-226; XXXIV, 37, 38.

 Mehmet Şener

KUŞMÂNÎ

(bk. **DİHKÂNÎZÂDE UBEYDULLAH KUŞMÂNÎ**).

KÛŞYÂR b. LEBBÂN

(كوشيار بن لبّان)

Kiyâ Ebü'l-Hasen Kûşyâr b. Lebbân b. Bâşehrî el-Cîlî
(ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği)

Matematikçi, astronom ve astrolog.

Hazar denizinin güneyinde bulunan Gîlân (Cîlân) bölgesinden Bağdat'a gelen bir aileye mensup olup hayatına dair bilgi yoktur. *el-Medḫal fî ṣınâʿati aḥkâmi'n-nücûm* adlı eserinde bazı sabit yıldızların 992 tarihli konumlarını vermesi ve daha önce telif ettiği *ez-Zîcü'l-câmiʿ* ile *ez-Zîcü'l-bâliġ*'e atıfta bulunması bu tarihlerde yaşadığını göstermektedir. Hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirdiği düşünülen Kûşyâr'ın 990-1000 yılları civarında meslekî kariyerinin doruğunda olduğu kabul edilmektedir.

Kûşyâr, "usta" mânasına gelen Kiyâ lakabının da işaret ettiği gibi matematik, astronomi ve astroloji alanında ilk döneminin ileri gelen isimlerinden biridir. *Kitâb fî uṣûli'l-ḥisâbi'l-Hindî* adlı eserinde Hint rakamları ve hisâb-ı sittînî ile yapılan hesabı düzenli bir şekilde işlemiştir. Bu çalışma kendi alanında zamanımıza gelen en eski eserlerden biri olup en önemli özelliği, şimdiye kadar yapılan tesbitlere göre Hint matematiği rakam ve yöntemlerini ilk defa astronomik hesap sistemine aktarmasıdır. Bu çerçevede Hârizmî'nin inşa ettiği algoritmik hesap